

Amed Gökçen, Zeynep Altop, Bade N. Çayır, *Kaz Dağları'ndan Toroslara, Tahtacı Türkmen Alevileri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020.*

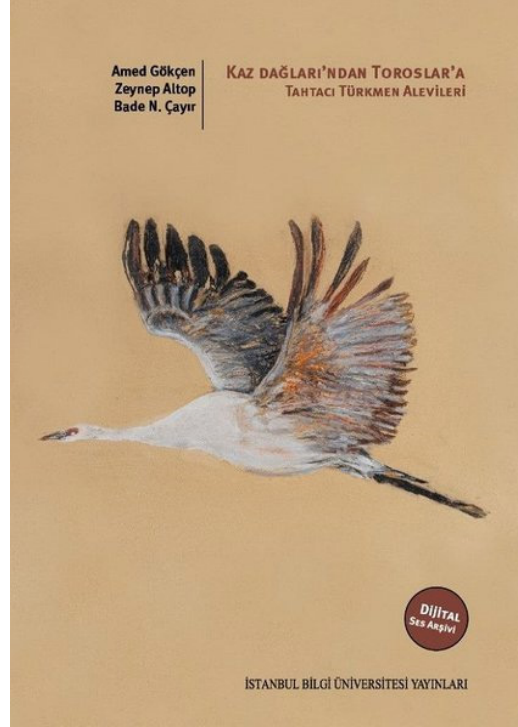
Ali Kemal SÖNMEZ**

1. Giriş

Bu çalışmada Amed Gökçen, Zeynep Altop, Bade N. Çayır tarafından kaleme alınmış olan *Kaz Dağları'ndan Toroslara, Tahtacı Türkmen Alevileri* isimli kitap incelenecek olup Tahtacı kültürü için sağladığı katkılardan bahsedilecektir.

Kitabın ilk sayfasında yazarlar hakkında kısaca bilgilendirme yer alıyor. Bu bilgilerden hareketle yazarlardan kısaca bahsetmek istiyorum; Amed Gökçen, Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun olmuş. Ezidi kültürü üzerine uluslararası seviyede bir çalışma yürütmüş. Gökçen, bu kitaptan önce Ezidiler üzerine CD-kitap şeklinde bir çalışmaya imza atmış. 10 yıl boyunca 6 farklı ülkede yapılmış olan araştırmalar, CD-kitabın temelini oluşturmuş. Zeynep Altop, lisans eğitimini Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, yüksek lisansı da Bilgi Üniversitesi Felsefe ve Toplumsal Düşünce programında tamamlamış. Ayrıca oyunculuk ve sanat ile ilgili eğitim de almış. Bade N. Çayır, Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olmuş. Yüksek lisansını Sabancı Üniversitesinde Kültürel Çalışmalar bölümünde tamamlamış.

Ezidi çalışması yaparken Amed Gökçen'in göstermiş olduğu çaba için önsöz bölümünde Aydın Uğur tarafından arı ve çiçek yakıştırması yapılmaktadır (Gökçen vd. 2020: XII). Dünyanın farklı ülkelerine, Ezidilere ilişkin bilgilere ulaşmak için, yapılmış uzun ve yorucu yolculuklar için kullanılan arı ve çiçek yakıştırması

* Geliş Tarihi: 04.05.2021, Kabul Tarihi: 04.05.2021. DOI: 10.34189/hbv.99.021

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Alevi Bektaşî Kültürü Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye, a.sonmez@hbv.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2181-3700>

tam yerinde bir tabir olmuş. Gökçen'in yapmış olduğu Ezidi çalışması, Ezidilerin kaybolmakta olan kültürlerini sonraki kuşaklara da duyurmak için bir şans. Bu çalışma esnasında Ezidi halkı ile kurulan ilişki için önsöz bölümünde şöyle söylenmektedir: "Ona gönüllerini, dillerini ve kapılarını sonuna kadar açtılar." (Gökçen vd. 2020: xii).

Aydın Uğur, özellikle bilim dünyasında bulunan bir yarılgının üzerinde duruyor. Uğur'a göre detaylı bir şekilde yapılmış olan saha incelenmesinden sonra araştırmacı, çalışmalarını sonlandırıp sadece çalışmış olduğu sınırlı alanın ekmeğini yer. Ancak Amed Gökçen böyle bir tutum sergilemeyip Zeynep Altop ve Bade N. Çayır ile birlikte Tahtacılar'a yönelmiş. Tahtacılar için yapılmış olan bu araştırma, Ezidi araştırmasında olduğu gibi bazı benzerlikler bulunmaktadır. B. Bu benzerliklerden biri her iki çalışma için de yapılmış olan önceki araştırmaların üzerinden çok uzun zaman geçmiş olmasıdır. Bir diğer benzerlik de yeni araştırmaların da üzerinden uzun zaman geçmiş önceki çalışmalar incelenerek yazılmış olması, yani alana yeni bir şeyler ekleyememesidir. Bu çalışmalar yeterli alan çalışması yapılmamış bilgilerden oluşan çalışmalar olması olarak ifade edilebilir (Gökçen vd. 2020: XIV).

Tahtacılar da geleneklerinin unutulma tehlikesi ile karşı karşıya. Amed Gökçen bu bağlamda kültürel bir yitimin önüne geçmeye çalıştığı düşünülebilir. Ezidiler ve Tahtacılar için yapılan çalışmalarda ona içini açmış olan topluluk var. Peki, Amed Gökçen hem Ezidiler için yapılmış olan hem de Tahtacılar için yapılmış olan çalışmada bunu nasıl başardı? Tahtacılar için bilinen bir gerçektir ki dini geleneklerini kendilerinden olmayan kişilerle paylaşmaktan kaçınırlar, kendilerini dış dünyaya sınırlı bir şekilde sunarlar. Tahtacı topluluğu, bulunduğu coğrafyanın etkisiyle inanış olarak sayıca az oldukları bir bölge içerisinde geleneklerini yaşatmaya çalışıyorlar. Bu koşullar göz önüne alındığında onlardan olmayan bir araştırmacının onlar hakkında bilgiler edinmesi zor görünüyor. Ancak yazarlar, gittikleri yerlerde, konuya titizlikle eğilmişler. Anlatan ve anlatılanlara saygı göstererek, ön yargıdan uzak ve heyecanla yaklaşarak bu bilgilere ulaşabilmişler.

Yapılan araştırmada elde edilenlerin bilgi sahibi olan birinci kişilere ulaşılarak elde edilen bilgiler olduğu belirtilmekte fayda var. Tahtacıların sözlü kültürüne yönelik yapacağım araştırma için kitap arayışında olduğum bir zamanda bu kitaba rastladım. Kaynak taraması sırasında incelediğim makaleler bir nebze yaptığım araştırma için destek sağlamış olsa da bu kitap aradığım ayrıntıları düzenli bir şekilde önüme serdi.

Bundan yaklaşık yüz yıl önce Yusuf Ziya Yörükân'ın yapmış olduğu araştırmalar Tahtacılar konusunda yapılan araştırmalar için bir başlangıçtı. Yörükân, 1927 ile 1932 yılında yapmış olduğu çalışmalar, Turhan Yörükân'ın katkılarıyla, Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından 1998 yılında yayımlanmıştır. Yusuf Ziya Yörükân, 1950 yılına kadar gezdiği Alevi köylerinde tanıştığı dedeler ile bağlantısını sürdürmüştü. Çeşitli bilgileri derleme çalışmalarına devam etmiş ancak yapmış olduğu araştırmaları kendisi yayınlama imkânı bulamamış. Onun yerine bu çalışmaların derleme çalışmasını Turhan Yörükân yapmıştır (Yörükân Yusuf Ziya, 2002: XV).

Kaz Dağları'ndan Toroslara, *Tahtacı Türkmen Alevileri* kitabına dönecek olursak; eser, önsöz ve teşekkür bölümü ile birlikte yedi kısımdan oluşmakta. Ayrıca beşinci kısmın içerisinde yazarların, çeşitli Tahtacı topluluklarını dolaşarak kaydettiği, Tahtacı sözlü kültürüne dair eserlerin bulunduğu yedi adet albüm bulunmaktadır. Spotify uygulaması aracılığıyla okurların dinleyebileceği bu ses kayıtları ve bununla birlikte kitap içerisinde eserler yazılı olarak yerini almıştır. Bu sayede belki de sadece Tahtacı topluluğu tarafından bilinmekte olan bu sözlü eserler yazılı bir şekilde Tahtacılar konusunda yapılan araştırmalar arasına kazandırılmış olacak.

2. Birinci kısım – Giriş

Giriş kısmında Tahtacı topluluğun tarihi temellerine kısaca değinilmiştir. Literatürde Tahtacıların kökeni hakkında yazılanlara göz atıldığı zaman, Tahtacılar pek çok farklı toplulukla ilişkilendirilmiştir ve bu ilişkilendirilen topluluklar arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır. Ancak kitabın giriş bölümünde Tahtacı inancının aslında yaşadıkları coğrafyanın oluşturduğu kültür olabileceği söylenmektedir. Ancak esas itibarıyla yazarlar, bu kitapta bu varsayım ve araştırmalardan ziyade daha çok Tahtacılar tarafından anlatılan Tahtacı gelenek ve göreneklerini tarihsel bilgi olarak kabul ettiklerini vurgulamaktadırlar. Araştırma yapılmış olan alan, kitabın başlığında da belirtildiği üzere Kaz Dağlarından Toros Dağlarına yani Çanakkale, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Muğla, Denizli, Burdur, Antalya ve Mersin olarak belirtilmektedir.

Kayıtlardaki nefes ve benzeri eserleri icra eden kişilerin genellikle profesyonel olarak müzik ile ilgilenmeyen kişiler olduğu belirtilmiştir. Tahtacı- Alevi inancında on iki hizmet görevlisinden biri olan zâkir (sazandar ya da güvender) dini müziğin icrasını cemde gerçekleştirir. Sadece cemlerde gerçekleştirilen bu icraların cem dışında icrası yapılmaz. Özgün bir dini müzik yapısına sahip olan Tahtacılar, din dışı müziği icra eden ise profesyonel müzisyen olan Abdallar veya Çingenlerdir (Önder Erdener, 2019: 73). Kayıtlarda, hata aranmaksızın, sohbet şeklinde bir iletişim olması kayıtlara içten bir hava katmış. Yapılan çalışmanın amacı açık bir şekilde şöyle belirtilmiştir: “Topluluğun sesli ve yazılı ürünleri kayıt altına almak, bu ürünlerin ait olduğu küçük dünyanın küçük bir resmini çizmeye çalışmaktır.” (Gökçen vd. 2020: 4).

Tahtacı inancı gereğince Tahtacı toplulukları Tahtacı olmayan Alevi dedesinin hükümlerini dikkate almamakla birlikte o dedeyi posta oturtmamakta ve cemlere kabul etmemektedir (Gökçen vd. 2020: 5). Tahtacı inancına ait ocaklar ve buldukları iller de bu bölümde değinilmiştir.

3. İkinci kısım – Tahtacı Olmanın Esasları

Tahtacı inancının temel yapı taşlarından bir olan ikrar vermek bu bölümde tanımlanmıştır. İkrar vermenin tanımı ve öneminin ne olduğuna dair bilgilere bu bölümde ulaşılabilir. Tahtacı inancına göre Tahtacı olarak doğmak cemlere katılabilmek veya bu topluluğun değişmez bir üyesi olabilmek için yeterli değil.

İkrar kavramı bu noktada devreye girmektedir. Ayrıca Cem ibadeti de bu bölümde anlatılıyor. Cem, Tahtacılar için ne anlama gelmekte ve ceme katılmak için hangi koşulların gerekirken olduğunu bu bölümde okuyoruz. Yapılan araştırmada geleneğin özüne inilmiştir. Kavramlar koyu siyah ton ile yazılarak yanına açıklaması verilmiştir. Ayrıca kavram ile ilişkili olan sözlü eserlerin de kavramlar ile ilişkisi belirtilmiştir. Bu açıdan bakacak olursak; Tahtacılar konusunda herhangi bir bilgisi olmayan bir kişinin de genel hatlarıyla Tahtacıları tanıtan bir kitap olmuş. İkrar, musahip ve öz-aşına-peşine gibi Tahtacılar için önem arz eden kavramlar belirtilmiştir. Genel itibarıyla bu bölümde Tahtacı olmanın esasları ve temel terimler konu edilmiştir.

4. Üçüncü kısım – Din

Tahtacılar da dini inanç ve geleneklerin konu olarak işlendiği bölüm burasıdır. Baş yürütme, sünnet, kurban, bayramlar, muharrem yası ve ölüm alt başlıkları yer almaktadır. Dini inanç olarak Alevi inancına sahip olsalar dahi Tahtacı kimliği altında kimi farklılıklar görülmektedir. Bu açıdan inanç ve geleneklerin incelenmesi farkları görmemize olanak verecektir. Ayrıca Tahtacıların sahip olduğu inancın temelini oluşturan bu kavramlar konusunda bilgi sahibi oluyoruz. Her alt başlıkta araştırmacılar tek bir tane doğrunun varlığını değil bölgesel olarak değişen işleyişi bize aktarıyor. Örneğin Edremit'te böyle uygulanıyor derken Muğla'da böyle uygulanıyor diyerek bölgesel olarak gerçekleşmiş kimi işleyiş farklılaşmalarında farkında olmamızı sağlıyor.

5. Dördüncü kısım – Kültür

Doğum ile ilgili Tahtacı kültüründe birçok farklı uygulama bulunmaktadır. Bu bölümde bu bilgilere ulaşıyoruz. Doğum öncesi, çocuk anne karında olduğu zamandan kırkı çıkana ve daha sonrasına kadar uygulanan işlemler bu bölümde yer verilmiştir. Yaşamın daha ilerleyen zamanında genç erkek bireyi karşılayan askerlik yükümlülüğü ve onun algılanış biçimi, ayrıca asker uğurlamanın nasıl yapıldığına dair yöreden yöreye değişen uygulamalar da burada ifade edilmiş. Ayrıca evlilik ve düğün uygulamaları da burada yer almıştır.

6. Beşinci kısım – Tahtacı sözlü kültürü ve Nefesleri

Belki de bu bölüm daha anlamlı bir hale gelsin diye bu bölüme gelene kadar Tahtacı olmanın esasları, Tahtacıların din olgusu ve kültürleri detaylı bir şekilde ele alındı. Beşinci bölümde sözlü kültür eserleri üzerinde duruluyor. Nefes ve semahın ayrıntılı bir biçimde açıklanmasının ardından albümlerin bulunduğu bölüme geçiyoruz. Ses kaydı yoluyla saklanan, Tahtacılar tarafından icra edilen eserler, burada yazıya geçirilmiş. Her eser konusuna göre albümlere ayrılmış. Ayrıca eserin başlığının yanında bizi, onu dinleyebileceğimiz bağlantıya ulaştıran karekod bulunuyor. Karekodu telefonun kamerasına okutarak kayıtlara ulaşıyoruz. Bu sayede hem eserleri dinleyebiliyor hem de okuyabiliyoruz. Daha önce 1997 yılında Kalan Müzik tarafından Arşiv Serisi ismiyle çıkarılmış olan Tahtacılar albümü bulunmakta. Edindiğim bilgilere göre birkaç kayıt plak kaydıken, birkaçı da çalışmanın hazırlayıcısı tarafından kaydedilmiş (Önder Erdener, 2019: 73).

Kitapta yer alan ilk albümde semahlar ana başlığı altında bir albüm derlenmiş. Eseri seslendiren kişi ve bulunduğu yöre, eserin bitiminde yer alıyor. İkinci albümde ise kurban ve İmam Hüseyin nefesleri, albüm üçte Kerbela ve ölüm nefesleri, dördüncü albümde nefesler, ölüm erkânları, ağıtlar ve içeri nefesleri, beşinci albümde bir ana başlık bulunmamakta ve çeşitli nefesler yer almakta; altıncı bölümde dualar, muhabbet, içeri-dışarı ve asker nefesleri; yedinci bölümdeyse ağıt, öğüt ve mengiler yer almıştır.

7. Sonuç

Yazarlar anlatılmak istenen konuyu basamaklara ayırarak işlediği için okuyucunun konuyu rahatlıkla kavraması konusunda yardımcı oluyor. Anlatım dili olabildiğince sade tutulmuş. Anlatılan bir kavramın ardından örneklendirilmesinin anlatımı güçlendiriyor. Ses kayıtlarına gelecek olursak internette ulaşamayacağımız eserlerin icrasını dinliyor ve ayrıca eserleri okuyabiliyoruz. Bu bakımdan kitap, Tahtacı sözlü kültürünün daha geniş kitlelerce tanınmasını sağlayabilecek bir kitap olarak düşünülebilir. Albümler bölümünde başlıklar ve alt başlıklar şeklinde yapılan ayırım, eserlerin gruplandırılması, okuyucunun eseri ve türünü ayırt edebilmesi adına okuyucuya destek oluyor. Kitap, Tahtacıların inancı ve kültürü konusunda bilgi edinmek isteyenlere yol gösteren bir kitap olarak karşımıza çıkıyor.

Kaynaklar

- Gökçen, Amed, Altop, Zeynep ve Çayır, Bade N. (2020). *Kaz Dağları'ndan Toroslara, Tahtacı Türkmen Alevileri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Önder, Erdener. (2019). "Türkiye'de Müzik Arşivlerinin Yeniden Üretimi Bağlamında Kalan Müzik Arşiv Serisi Örneği". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Yörükân, Yusuf Ziya. (2002). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

